

LAGE-INKOMENSPROBLEMATIEK IN DE LAND- EN TUINBOUW

Jakob Jager en Walter van Everdingen

De laatste weken is de armoedeproblematiek volop in het nieuws, onder andere via de G8-top in het Schotse Gleneagles en de diverse live8-concerten die daaraan voorafgingen. De nadruk ligt daarbij op de armoede en hongersnoden die heersen in Afrika. Dichter bij huis wordt er echter ook gesproken over armoede, onder andere over de armoede op het platteland. Die armoede heeft een heel andere dimensie dan in Afrika, maar kan voor de betrokkenen toch heel beknellend zijn. Buitenstaanders zien de boerderijen en de romantiek van het buiten wonen, schatten het kapitaal dat daar achter zit en komen er dan al gauw op uit dat het wel mee zal vallen. Voor nogal wat boeren valt die situatie echter niet mee.

Armoede, de definities

Om agrariër te zijn, is flink wat kapitaal nodig. De gemiddelde waarde van een landbouwbedrijf bedraagt ongeveer 1,6 miljoen euro, waarvan ruim 60% bestaat uit eigen vermogen. Indien het bedrijf is gericht op continuïteit, is dat kapitaal echter nodig om het inkomen te verwerven. Verkoop of veroudering leidt dan tot 'het opeten van het bedrijf', waardoor van continuïteit dus geen sprake meer is.

In 1999 heeft het LEI voor het Kritisch Landbouw Beraad, het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen en de Werkgroep Kerken en Landbouw van de Raad van Kerken een onderzoek gedaan omtrent armoede in de landbouw. Daarin is als criterium het gezinsinkomen gekozen ten opzichte van een bepaalde minimumgrens, zonder rekening te houden met eigen vermogen. Het gaat dus meer om lage-inkomensproblematiek dan over armoede. De minimuminkomensgrens is gesteld op een niveau dat nog net voldoende is om een levensstandaard te realiseren die in de maatschappij als voldoende wordt ervaren. Als basis daarvoor dient het inkomen dat geldt voor de IOAZ-regeling (Inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen). Het onderzoek van destijds is in 2001 al eens geactualiseerd en dat is nu, met ongeveer dezelfde methoden en technieken, maar met nieuwe data, opnieuw gedaan. Er is gewerkt met een driejaarsgemiddelde (2001-2003) van het inkomen van bedrijven, dat vergeleken is met de minimumgrens van ongeveer 22.000 euro per gezin. Ook de invloed van het inkomen dat buiten het bedrijf wordt behaald, is in het onderzoek in beeld gebracht.

Veel gezinnen onder de minimumgrens

Over alle land- en tuinbouwbedrijven gemeten valt 44% van de gezinnen met het gezinsinkomen uit bedrijf onder de minimumgrens. Een deel van die gezinnen weet dat bedrijfsinkomen met inkomsten van buiten het bedrijf voldoende aan te vullen om boven de grens uit te komen. Over het totaal inkomen gemeten blijft 29% van de gezinnen onder de gestelde grens (tabel 1). Dat percentage is gelijk aan het aandeel dat over de periode 1997-1999 werd berekend (zie *LEB 2001*). Vooral de varkenshouderij verkeerde in de periode 2001-2003 in zwaar weer. Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf was gemiddeld over deze jaren zelfs negatief. In 2004 is hun inkomen wel weer aangetrokken en ook 2005 is redelijk goed begonnen, zoals blijkt uit inkomensramingen en kwartaalrapportage, maar ze hebben wel moeilijke tijden met forse ontsparringen achter de rug. Akkerbouw- en glastuinbouwbedrijven scoren in 2004 duidelijk lagere inkomens dan in de onderzoeksperiode, waardoor de verwachting is dat het totale percentage gezinnen onder de minimumgrens voor een recentere periode (2002-2004) zeker niet lager zal liggen dan de genoemde 29%.

Tabel 1 Resultaten van enkele belangrijke bedrijfstypes (gemiddeld 2001-2003)

	Akkerbouw- bedrijven	Melkvee- bedrijven	Varkens- bedrijven	Glastuin- bouwbe- drijven	Totaal land- en tuinbouw
Totaal aantal gezinnen	9.700	26.200	4.900	7.800	77.100
Gezinnen per bedrijf	1,09	1,13	1,05	1,20	1,12
Resultaten (x 1.00 euro per gezin)					
Gezinsinkomen uit bedrijf	27,5	41,5	-1,5	57,5	32,5
Inkomsten buiten bedrijf	9,0	7,5	11,0	2,0	7,0
Totaal gezinsinkomen	36,0	49,0	9,5	59,0	39,5
Besparingen	4,5	16,5	-27,0	7,0	4,0
Aandeel gezinnen onder minimumgrens (%)					
- met gezinsinkomen uit bedrijf	52	31	78	24	44
- met totaal gezinsinkomen	37	18	69	19	29

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Inkomen uit bedrijf afhankelijk van bedrijfsomvang

Het gezinsinkomen uit bedrijf is voor een belangrijk deel afhankelijk van de bedrijfsomvang. Met een klein bedrijf zal niet vaak een hoog inkomen worden gehaald, maar een groot bedrijf is niet per se een garantie voor een hoog inkomen. Tabel 2 geeft aan dat ongeveer twee van de drie kleinere bedrijven met het inkomen uit bedrijf onder de minimumgrens blijft. Dat aandeel is bij de middengrote en grote bedrijven lager, maar toch nog altijd één op de drie à vier. De varkensbedrijven springen in het oog met hoge percentages in alle grootteklassen, veroorzaakt door de zeer lage inkomens in de betreffende periode. Met name bij de kleinere bedrijven draagt het inkomen van buiten bedrijf sterk bij om boven de minimumgrens te komen. Kennelijk zijn veel van deze bedrijven erop ingesteld dat het bedrijf onvoldoende inkomen genereert. Gezien de arbeidsbehoefte op de bedrijfstypen, lenen de kleinere akkerbouw- en varkensbedrijven zich natuurlijk beter voor nevenactiviteiten dan bijvoorbeeld melkveebedrijven.

Tabel 2 Percentage gezinnen per grootteklasse a) dat met het inkomen onder de minimumgrens blijft, per bedrijfstype (gemiddeld 2001-2003)

	Akkerbouw- bedrijven	Melkvee- bedrijven	Varkens- bedrijven	Glastuin- bouwbe- drijven	Totaal land- en tuinbouw
Gezinsinkomen uit bedrijf					
Klein	70	59	83	26	65
Midden	28	23	78	13	32
Groot	9	12	69	27	24
Totaal gezinsinkomen					
Klein	48	35	66	20	38
Midden	24	15	78	13	26
Groot	9	3	63	23	20

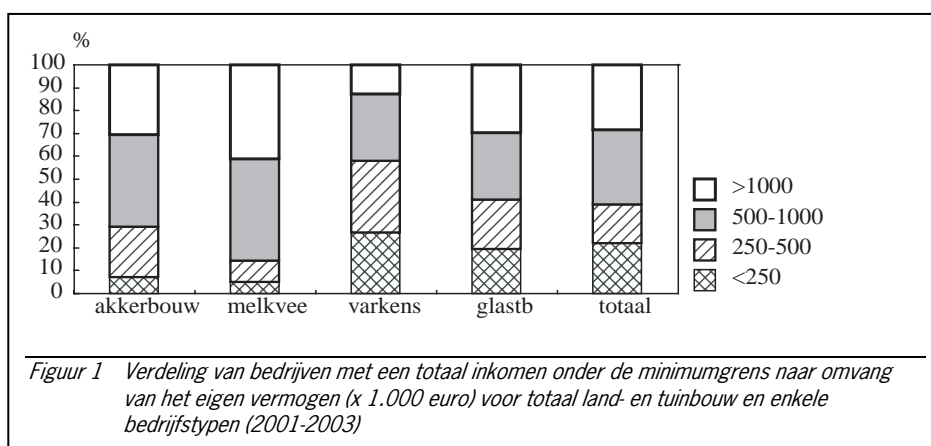
Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

a) Als klassegrenzen is voor de tuinbouwbedrijven gerekend met 150 en 250 nge en voor de overige bedrijfstypen met 70 en 150 nge.

De bedrijven hebben ieder een eigen manier om met de lage inkomens om te gaan. Soms wordt er bekibbeld op de gezinsbestedingen of wordt een beroep gedaan op het spaargeld, wat op korte termijn een overlevingsstrategie voor het gezin kan zijn. Bij andere bedrijven worden delen van het bedrijf verkocht, wordt niet meer geïnvesteerd in het bedrijf of wordt een groter beroep gedaan op externe financiers. De bedrijven die met het totaal gezinsinkomen onder de minimumgrens blijven, ontsparen gemiddeld 30.000 euro per bedrijf en zien de liquide middelen met 4.000 euro teruglopen. De continuïteitspositie van die bedrijven wordt daarmee wel aangetast.

Lage inkomens maar wel vermogen

Hierboven is al gemeld dat er beter gesproken kan worden van een lage-inkomensproblematiek dan van armoede. Ongeveer 60% van de bedrijven die met het totaal inkomen onder de minimumgrens blijven, heeft een eigen vermogen in het bedrijf vastgelegd van meer dan een half miljoen euro (figuur 1). Vooral bij de grondgebonden bedrijven hebben veel bedrijven relatief veel eigen vermogen.

Meer informatie:

PR 05-01 *Landbouw-Economisch Bericht 2005* (paragraaf 7.6.2)